



چکیده

زاگرس مرکزی در محدوده استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهکلیویه و بويراحمد و فارس واقع شده که قله مرتفع دناو دامنه های آن مامن بسیاری از گیاهان و جانوران نادر و کمیاب می باشد مناطق نیمه استپی دنا از نظر تولید علوفه و نقش آن در تغلیف دام روستائیان و عشایر، تولید گوشت ، تعداد و تنوع نژاد دام، تولید آب، حفظ خاک، منابع ژنتیک گیاهی و گونه های نادر گیاهی و وحوش، انتقال و درآمد زایی خانوارهای عشایری و روستایی و بالاخره تولید اقتصادی محصولات فرعی ، گیاهان دارویی و پرورش زنبور عسل نقش عمده و حیاتی ایفا می نماید. متأسفانه در سالهای اخیر به علت افزایش تعداد دام، چرای بی رویه و خارج از فصل و استفاده غیر اصولی از مراتع نیمه استپی دنا، این مراتع به سرعت به سوی فقهرا و تخریب پیش می روند و اکثر اراضی مرتعی از نظر کیفی از درجات عالی و خوب به درجات فقیر، خیلی فقیر و غیرقابل استفاده تقلیل یافته اند. چنانچه مدیریتی مبتنی بر اصول صحیح مدیریت دام و مرتع در این مراتع اعمال نگردد یقیناً بایستی شاهد آینده ای وخیم برای این مراتع باشیم. هرچند راههای ارتباطی و جاده ها بعنوان شاهرگ حیاتی یک جامعه محسوب می شوند و در صورت عدم توسعه و ارتباط آنها با هم ، حیات و توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه مختل خواهد شد ولی جاده سازی بعنوان یکی از عوامل تخریب حوضه های آبخیز و عرصه جنگل ها و مراتع و نابود کننده تنوع گیاهی و وحوش منطقه به شمار می رود. حوضه های آبخیز کوهستانی ماهیت سیل خیزی دارند که این موضوع ریشه در تخریب جنگلها، مراتع، تشدید فرسایش خاک و تغییرات شدید رفتارهای هیدرولوژیکی دارد. افزایش فراوانی وقوع سیل ها به میزان ۳ برابری برای سالیان اخیر خود بیانگر این مدعا می باشد. آتش سوزی مراتع و جنگل ها چه خواسته و چه ناخواسته یکی از عوامل اساسی تخریب منابع طبیعی است. طبق آمارنامه ۱۳۸۷ (مرکز آمار ایران) عشایر کوچنده در منطقه دنا در دوره بیلاق ۵۶ درصد از انرژی مورد نیاز برای پخت و پز و ۸۰ درصد از انرژی مورد نیاز برای ایجاد گرما را از طریق مصرف هیزم و زغال چوب استفاده می کنند که به نحو موثری در از بین بردن منابع جنگلی و پوشش گیاهی دائمی منطقه تاثیر دارند. بنابراین ضروری است راهکار عملی برای سکونت دائمی عشایر، ممانعت از ورود به مناطق امن محیط زیست، ایجاد شغل جایگزین، توسعه دامداریهای صنعتی، جایگزینی سوخت فسیلی به جای سوخت های گیاهی ، ممانعت از قطع درختان ، سرشاخه ها، بوته های مرتعی و جنگلی، آموزش و آگاهی دادن به بهره برداران برای استفاده مطلوب و صحیح از منابع طبیعی، کشت گونه های چوبی شمر و غیر شمر در شیب ها و برای حفظ محیط زیست اجرا نمود.

مقدمه

موجودیت انسان به عنوان جزئی از طبیعت، به حیات گیاهان و جانوران که در زندگی بر روی زمین با او سهم گردیده اند وابسته است. هرچه تنوع زیستی بیشتر باشد به همان نسبت ظرفیت بیشتری از منابع طبیعی در اختیار انسان قرار می گیرد. با غارت و استفاده مفرط از گونه های گیاهی و جانوری و نابود شدن زیستگاه های آنها طی دهه های گذشته، تهدیدی جدی برای تداوم حیات گیاهی و جانوری وجود دارد. طبق نظرات کارشناسان، در تاریخ تکامل زمین کثرت نابودی گونه های گیاهی و جانوری هرگز به شدت ۱۰۰ سال اخیر نبوده است و متأسفانه این روند همچنان ادامه دارد. برای داشتن آینده ای روشن در منابع طبیعی لازم است بطور همه جانبه صیانت از عرصه های طبیعی در دستور کار دولت و متولیان امر قرار گیرد و قوانین سختگیرانه برای جلوگیری از قطع درختان و تخریب مراتع وضع شود. یکی از دلایل بارش اندک در مناطق مرکزی ایران نداشتن پوشش گیاهی است. ایران جزو مناطق خشک و نیمه خشک است و دارای اکوسیستم و مراتع آسیب پذیر است و به همین دلیل بالای خشکسالی در این کشور پدیده ای مکرر است که این پدیده معاش مردم روستایی ، محصولات کشاورزی ، امنیت غذایی ، محیط زیست و منابع طبیعی را به خطر می اندازد. لازم است چاره اندیشی شود.

اهمیت جنگلها و مراتع

- ۱- کنترل آبهای سطحی و تغذیه آبهای زیرزمینی
- ۲- اثر جنگل در تعدیل آب و هوای یک منطقه
- ۳- نقش جنگل ها و مراتع در مبارزه با آلودگی هوا
- ۴- تاثیر جنگل ها و مراتع در مبارزه با فرسایش و حفظ و تولید خاک
- ۵- اهمیت جنگل در جلوگیری از سر و صدای محیط
- ۶- اهمیت جنگل و فضای سبز به عنوان تفرجگاه برای انسان
- ۷- اثر جنگل ها و مراتع در تلطیف هوا
- ۸- نقش جنگلها و مراتع در جلوگیری از وقوع بهمن
- ۹- نقش جنگلها و مراتع در جلوگیری از رانش زمین
- ۱۰- نقش اقتصادی جنگل

علل و عوامل تخریب مراتع

- ۱- چرای مفرط و تعداد دام زیاد
 - ۲- چرای زودرس
 - ۳- تعداد جمعیت بهره بردار
 - ۴- فروپاشی نظام ایلی و ضعف مدیریت روستایی
- تصرف غیرقانونی مراتع و اراضی موات و سودجویی های شخصی
 - کشت بی رویه در اراضی مرتعی و گسترش دیم زارهای کم بارزه با هدف تملک آن
 - قطع درختان با هدف کشت محصولات و تملک آن



بهره برداری بی رویه از مراتع و جنگل ها و تاثیر نا مطلوب آن بر تنوع زیستی زاگرس

مرکزی(دنا)

علی فرهادی

عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان

Farhadi_siv@yahoo.com

اولین همایش ملی بررسی تهدیدات و عوامل تخریب تنوع زیستی در منطقه زاگرس مرکزی

- استفاده بی رویه از بوته ها و چوب درختان جنگلی برای سوخت به دلیل نارسایی در توزیع سوختهای فسیلی
- حفر بی رویه و غیرقانونی چاههای عمیق و نیمه عمیق و بهره برداری غیرمجاز از منابع آبهای زیرزمینی
- احداث تأسیسات ساختمان و بناهای غیر مجاز در اراضی کشاورزی و عدم وجود موانع بازدارنده محلی
- فروپاشی نظامهای تولید جمعی در بهره برداری از منابع آب و خاک و نازکارآمدی ساز و کارهای جمعی جدید
- ۵- کاهش سطح مراتع
- ۶- مسائل اجتماعی و فرهنگی
- نظامهای بهره برداری از منابع طبیعی
- مهاجرت به داخل
- تعداد و تحول جمعیت
- رابطه ناموزون و غیر ارگانیک بین مردم و سازمانهای دولتی، اختلاف نظر و دیدگاه بین دستگاههای دولتی، قانونی گریزی، وجود نظام سلیقه ای و عدم توجه به نقش مردم در برنامه ریزی
- عوامل فرهنگی(سطح پایین سواد و آگاهی های عمومی روستائیان و عشایر، برخی باورها و اعتقادات غلط مردم، عدم توجه به منافع درازمدت، عدم احساس ضرورت برای مشارکت مردم و همچنین کمبود سوخت فسیلی در برخی مناطق روستایی و عشایری و عوامل دیگری موجب تخریب منابع طبیعی می شود).
- برای حفظ محیط زیست و تنوع بخشیدن به زیست طبیعی باید اقدامات عاجل بکار بست. با مطالعات و آموزش های فرهنگی، اجتماعی می توان زمینه آگاهی حاشیه نشینان دنا را نسبت به زیستگاه طبیعی افزایش داد بالا بردن سطح درآمد روستائیان و عشایر، ایجاد مشاغل جایگزین، عدم وابستگی مالی به منابع طبیعی منطقه و فراهم نمودن زمینه اسکان و اشتغال عشایر کوچنده در مناطق دیگر، تمهیدات سختگیرانه برای کنترل بومیان شکارچی که قشر اندکی از جامعه حاشیه نشین دنا را شامل می شوند(جمع آوری ادوات شکار)، استفاده از اهرم های شدید کنترلی برای مقاطع خاصی از سال بخصوص اواسط بهار جهت ممانعت از برداشت بی رویه از گونه های گیاهی و در حفظ محیط زیست منطقه تاثیر به سزایی خواهد گذاشت. با عدم ورود دام اهلی به زیستگاه طبیعی دنا شکار وحوش و تخریب گونه های منحصر به فرد گیاهی متوقف شده و زمینه احیا و گسترش این منابع ژنتیکی فراهم می شود

پیشنهادهات و راه حلها به منظور حفاظت از مراتع و جنگل ها

- لحاظ نمودن نگرش جامع و اصول توسعه پایدار در کلیه برنامه های دولت
- تأکید بر تداوم سیاستهای کنترل جمعیت و تنظیم خانواده در مناطق روستایی و عشایری
- اولویت بخشیدن به برنامه های بازدارنده تخریب مراتع
- انجام مطالعات دقیق منطقه ای و ارائه راهکارهای اجرایی برای هر منطقه
- توسعه آموزش و ترویج فرهنگ حفاظت از مراتع با استفاده از کلیه وسایل و از جمله صدا و سیما، آموزش در مدارس و دانشگاهها، آموزش و ترویج روستائیان و عشایر
- تصویب قوانین بازدارنده تخریب مراتع و قوانین تشویق کننده حفاظت از منابع طبیعی
- زمینه سازی برای افزایش مشارکت بیشتر مردم در امر برنامه ریزی و مدیریت حفاظت از منابع طبیعی
- اعطای تسهیلات مورد نیاز برای فعالیتهایی که در راستای حفاظت از منابع طبیعی است
- حمایت از نهادهای و توسعه سازمانهای غیر دولتی (NGO) طرفدار حفاظت از منابع طبیعی
- تأمین سوخت فسیلی برای عشایر و روستائیان
- اصلاح و اجرای طرح ملی تعادل دام و مرتع
- همسو کردن منافع خصوصی بهره برداران و منافع کل کشور با حمایت از حقوق عرفی آنها
- هدایت طرحها و آموزش بهره برداران به سمت بهره گیری از سایر ظرفیت های موجود در مراتع به جای بهره برداری علوفه ای از جمله استفاده از گیاهان دارویی مراتع
- شناخت دانش بومی بهره برداران مرتبط با حفاظت منابع طبیعی و توسعه و استاندارد کردن آنها
- حمایت و ترویج استفاده از انرژی های نو در مناطق روستایی و عشایری
- تهیه و اجرای طرح آمایش سرزمین با توجه به شرایط جغرافیایی کشور
- توسعه و ترویج دامپروری به جای دامداری و تبدیل دام سبک به دام سنگین
- توسعه کشت علوفه و تأمین علوفه به منظور کاهش فشار بر مراتع
- تأمین منابع مالی لازم برای اجرای طرح اسکان عشایر

Overuse of pastures and forests and its undesirable effects on biodiversity of central zagros (Dena)

Abstract:

Central zagros, placing among provinces of Isfahan, Chahar Mahal va Bakhtiari, Kohkiylooyeh va Boyer ahmad and Fars, is the refuge of many rare plants and animals. Semi steeply region of Dena play an important role in fodder producing, meat producing, diversity of domesticated animals, water producing, preserving soil, plant genetic resources and medicinal plants and bee keeping practice.

Unfortunately, recently due to increasing number of domesticated animals, overuse and misuse of the pastures of Dena, the pastures are destroying gradually. This situation necessitates providing a proper management program for pastures and domesticated animals.

Although roads are as vital veins for the societies, road developing in this area is a factor for destroying water basins, forests, pastures and reduction of diversity for plants and wild animals.

Flooding nature of water basins related to destroying forests and pastures, soil erosion and abrupt changes in hydrology. This lead to 3-times increase in flooding, recently. Firing in forests and pastures is the major factor of destroying natural resources.

Regarding statistics (2008), immigrant tribes in dena region using woods for providing energy for cooking (56%) and heating (80%), and this lead to destroying forests and plant canopy. Thus, it is necessary to provide strategies for residence of tribes, restriction of interval to safe environments, providing additional work, developing industrial animal husbandry, replacing plant fuels with fossil fuels, restriction of wood cutting, educating people for desirable exploitation of natural resources, culturing woody species in steps and

منابع و مأخذ

- مرکز آمار ایران (۱۳۸۸). نتایج سرشماری اقتصادی - اجتماعی عشایر کوچنده کشور در سال ۱۳۸۷. تهران.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، انتشارات نشر نی؛ کیانی هفت لنگ، کیانوش و رحیمی، احمد (۱۳۸۷) (کوچندگان و مراتع؛ چالشها و راهکارها.
- <http://www.cgie.org.ir/showbuilderB.asp?id=298>
- سروقد مقدم، ابوالحسن، ۱۳۷۰، مسائل توسعه روستایی(ترجمه)، آستان قدس رضوی، معاونت فرهنگی، ۵۲۲ص.